

ELEMENTE DE PĂSTORIT TRADIȚIONAL ÎN PADIȘ

FLORICA GOINA

Din punct de vedere geomorfologic, Munții Apuseni oferă condiții care au dat naștere unei diversități de ocupații, generând și înlesnind realizarea unei variate game de creații artistice în lemn, țesături, ceramică, piele, os, metal, care se confruntau la târgurile tradiționale sau la ele acasă, cu bunurile culturale ale altor centre, îmbogățindu-se prin acest contact permanent, continuând tradițiile specifice păstrate pînă în zilele noastre. Ca o notă definitorie, sinteza dintre natură și om a creat un noian de tradiții statornicite de generații, necesare împlinirii vieții în toate ipostazele procesului muncii și actului cultural. Așezările ce se înscriu și ele chiar pe înălțime ne îndreptătesc să vorbim despre unul dintre cele mai populate masive muntoase din țara noastră, iar ocupațiile de bază tradiționale, ca și marea diversitate de meșteșuguri, arhitectura caselor, costumul popular și toate celelalte manifestări de cultură tradițională, cristalizate într-un îndelungat și unitar proces istoric, atestă vechimea și continuitatea unei populații înfrățite cu muntele. În ordinea diversității de ocupații și îndeletniciri pe primul loc stă agricultura practică cu tenacitate în solul aluvionar al Crișurilor, în profida unor rezultate nespectaculoase. Peisajul a favorizat în schimb profilarea populației și pe creșterea animalelor, practică în simbioză cu agricultura, fără o specializare și profilare unică. Păstoritul nu a cunoscut formele spectaculoase ale transumanței, omniprezentă fiind forma pendulației, turmele și cirezile urcau primăvara la munte și coborau toamna pe lingă case, deplasându-se în ritmuri sezoniere, săptămînale, zilnice și ocazionale.

Zona Padiș de care ne ocupăm, constituie o unitate geomorfologică bine conturată în peisajul Munților Apuseni, prezentînd aspecte din cele mai variate, cu caractere proprii care o diferențiază de celelalte zone de pășunat. Cu o mare întindere, prezintă aspectul unei cîmpii de înălțime, cu un labirint subteran de izvoare, ce poate fi străbătută fără eforturi, accesul în zonă fiind înlesnit de drumul bun, particularitățile microclimatice, expunerea favorabilă razelor soarelui, numărul mare de zile însorite, prezența pe suprafețe mari a pajiștilor neîmpădurite, belșugul de ierburi,

compoziția floristică foarte diversă alcătuind asociații suculente cu o distribuție uniformă, toponimia variată vizînd cele mai mici detalii ale peisajului, dau nota specifică de veche umanizare, făcînd din această zonă un excelent complex de păstorit.

Din lucrarea, avînd o structură monografică, ne-am propus cu aceste caracteristici, să redăm doar cîteva din momentele etnografice ale calendarului pastoral, observații și practici imediate ale păstorilor care în perioada martie-septembrie trăiesc, observă și gîndesc sub cerul liber. Pentru alcătuirea acestui repertoriu s-au chestionat 27 de păstori peste 40 de ani, 12 păstori peste 50 de ani, 8 pînă la 40 de ani, 5 între 20 și 30 de ani, 7 femei și 3 copii. Dintre aceștia Neagra Maria, 46 de ani din Gîrda, Marchiș Costea, 64 de ani din Brădet, Vucu Vasile, 52 de ani din Ferice și Costan Gheorghe, 31 ani din Buntești, au stat cel mai mult în Padiș în perioada martie-septembrie.

Redăm mai jos elemente de etnoclimă, barometre naturale, după care se orientează în a se deplasa cît mai departe de adăpostul stabil al stînei la care se întorc după 1—6 zile:

a. semne de ploaie:

- cînd păsările coboară din copaci, se scaldă în praf și își zbîrlesc penele;
- cînd păsările se așează pe gardul stîinii cu gușa către răsărit;
- cînd vitele ling pereții stîinii, trunchiurile și pietrele;
- cînd în jurul lunii e un cerc albicios;
- cînd mirosurile se răspindesc cu mai multă putere;
- cînd curcubeul este dublu sau bine colorat;
- cînd împrejurul soarelui, lunii sau stelelor se văd cearcăne albe;
- cînd tună la prînz;
- cînd asudă pereții stîinii;
- cînd se văd pe unt picături de apă;
- cînd flacăra focului e galbenă;
- cînd se înmoaie corzile pe opinci sau chimire;
- cînd cîntă pițigoiul înainte de răsăritul soarelui;
- cînd mînîncă ciinii iarbă;
- cînd vitele ridică capul sus, trag aer pe nas, își ling botul și picioarele, mînîncă mai mult, se uită spre miazăzi, se culcă pe dreapta și se string în jurul stîinii;
- cînd corbii își filfiie aripile mai repede;
- cînd coțofana își moaie capul în apă;
- cînd vulturul zboară aproape de pînînt;
- cînd plesnesc lemnele în vatră și aruncă scînteii;
- cînd ceața miroase a paie arse;
- cînd se aude de departe zgometul apei;
- cînd se umezesc pietrele;
- cînd apusul soarelui e întunecat;

- cînd cerul e roșu dimineața;
- cînd vitele în loc să pască se culcă;
- cînd funinginea se aprinde și trosnește pe fundul oalelor cu lapte;
- cînd cocorii zboară tăcut și își schimbă direcția;
- cînd se umezește sarea în solnița de lemn;
- cînd vîlvătaia e galbenă și se plimbă pe vasul de lapte;
- b. semne de vreme frumoasă:
 - cînd cerul e roșu seara;
 - cînd luna e limpede tare;
 - cînd soarele răsare limpede dintre nori păstorii zic: soare roșu și dimineață senină, duc vitele foarte departe de stîină;
- c. semne de frig și îngheț:
 - cînd păsările se ascund în locuri dosite și tufișuri;
 - cînd focul și cărbunii par mai aprinși decît de obicei;
 - cînd picăturile de ploaie de pe frunze cad mai încet decît de obicei;
 - cînd stelele strălucesc noaptea;
 - cînd păianjenii țes două sau trei pinze una peste alta noaptea;
 - cînd se face foarte multă ghindă;
 - cînd năpîrlesc oile de timpuriu;
 - cînd sint șoareci de munte puțini;
 - cînd blana iepurilor, vulpilor și lupilor este îndesată și deasă;
 - cînd brîndușa înflorește de sus în jos (de la virf spre vale);
 - cînd cad frunzele îndată ce se vestejesc;
 - cînd la sfîrșitul toamnei nu putem ține oile în stîină;
 - cînd cocorii pleacă în august;
 - cînd este jir puțin în pădure.

De asemenea, avînd în vedere faptul că în perioada martie—septembrie vitele nu coboară în vatra satului, păstorii sînt obligați să practice o medicină veterinară pe baza plantelor pe care le găsesc în pășune, deoarece intervenția medicului veterinar este de ocazie. Astfel, în cazul intoxicării cu ierburi otrăvitoare care se găsesc în procent destul de mare în asociațiile ierboase, vitele se umflă, nu mănîncă. În acest caz păstorii crestează urechea animalului în trei-patru locuri și se lasă să se scurgă singele. De asemenea i se dă să bea mult zer în care s-au fiert frunze de mentă. Pentru dureri de picioare tratamentul este cu fierțură din flori de fin în care se adaugă piatră vinătă pisată; pentru tăieturi se folosesc frunze de nalbă, pentru răni, coada șoricelului, pentru creșterea părului la cai și a linii la oi omeag fiert în zer. Pentru rosătură sau descopitare se folosește cenușă de stejar, iar în cazul febrei aftoase se izolează animalul de restul turmei, iar limba este spălată cu făină de mălai în amestec cu ceai de podbal și iederă.

Din punct de vedere etnografic o importanță deosebită o prezintă perioada pășunatului de vară care mai păstrează elemente de cultură materială ca sisteme simple de ocrotire și pază a animalelor, parte din instrumentarul păstoresc adecvat, adăposturi temporare sau mutătoare, câteva din sistemele diverse de repartizare și preparare a produselor lactate etc. Din instrumentarul tradițional al stinei păstorii mai sus amintiți mai confecționează și folosesc obiecte din lemn: căuce, sărărițe, pleasă de cuțite, cutii de oglinzi, jucării-pocnitore, buciume, fluiere, de asemenea sortează lemn pentru șindrilă și diferite vase pe care le valorifică cu ocazia târgurilor tradiționale.

În concluzie, chiar dacă transformările înnoitoare au cuprins toate zonele Munților Apuseni, generoși prin pitoresc și frumusețe, ei constituie o veritabilă vatră de cultură și civilizație, relevând contribuția populației de aici la patrimoniul culturii populare tradiționale care este mai atent cercetat și valorificat. Scenariul manifestărilor de viață materială și artistică desfășurate în zonă le conferă atributul de vatră etnografică, complex casnic, complex economic, complex de viață, mai viu decât o cîmpie.

Compoziția floristică actuală a pășunilor din Padiș s-a schimbat mult în ultimii 50 de ani, înmulțindu-se plantele otrăvitoare. Adăposturile nu sînt toate funcționale, păstorii nu sînt stabili în practicarea ocupației, repertoriul creației artistice și folclorice păstorești este cunoscut încă doar de păstorii ce au depășit 50 de ani, care le mai practică în conexiunile lor, acciași păstori practicînd și magia pastorală sau medicina veterinară, fără intervenția medicului. Ierarhia în rîndul păstorilor este respectată doar în trei sate: Roșia, Ferice, Budureasa, unde aceleași persoane își păstrează funcțiile în desfășurarea obiceiurilor calendaristice păstorești de peste an, atît la munte cît și în sat.

Despre lumea Munților Apuseni s-a scris mult, există aici însă ceva mai durabil decît cuvîntul scris, acele creații ce stau sub puterea legii nescrise, așa cum le întîlnim în tradițiile de aici, în datini, în lucrul făcut în lemn, în denumirile locale și a oamenilor, în costumele sau graiul de care trebuie să țină cont oricine încearcă să decodifice alfabetul artei populare.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Berindei, I. O., Pop, Gr. P., *Județul Bihor*, Editura Academiei R.S.R. București, 1972.
Enciclopedia geografică a României, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982.
Probleme moderne de ecologie, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982.

ELÉMENTS DE VIE PASTORALE TRADITIONNELLE DE PADIȘ

Résumé

L'oeuvre présente quelques aspects ethnographiques de la vie pastorale, c'est — à — dire la période mars-septembre, des bergers de la région Padiș des Carpates Occidentaux. L'oeuvre fait partie d'une monographie sur la culture et la civilisation des Carpates Occidentaux, problème qui constitue la préoccupation des spécialistes.

De même on a présenté dans l'oeuvre des aspects sur le climat observé par les bergers de cette région et sur quelques possibilités de guérir les maladies des animaux à l'aide des plantes médicinales pendant la période passée par les bergers sur les montagnes. Pendant cette période de leur vie ils passent leur temps à travailler en bois ou en pierre toutes sortes d'objets nécessaires dans leur vie domestique.

L'oeuvre sera continuée par d'autres aspects monographiques sur la vie de ces gens qui dédient leur vie à l'élevage des animaux.